

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

שיחות

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבנ"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש



ש"פ שמות, כ"א טבת, ה'תשכ"ה

יו"ל לש"פ שמות, חיי טבת, ה'תשע"א



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים”

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ואחת לבריאה

– ופרצת –

ששים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר זי"ע

מאתיים וחמישים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק הבעש"ט ז"ל

לעילוי נשמת

מרת פעשא לאה ע"ה

בת – יבלחטי"א – ר' חיים ליבל שליט"א

נקטפה בימי עלומי אור לכ"א טבת, ה'תש"ע

ת. נ. צ. ב. ה.



נדפס על ידי בעלה

הרה"ת ר' מנחם מענדל שליט"א

אזולאי

משא"כ הרע הוא חולף ועובר. אלא שעל האדם לנצל כל האפשריות והיכולת שניתנו לו להקדים את הנצחון, להמעיט פעולות הבלתי רצויות ולהגדיל חלק הטוב הלוך והוסף הלוך וגדול. ואין הדבר תלוי אלא בעצמו, וכפתגם חז"ל יגעת ולא מצאת – אל תאמין.

במ"ש אודות התכנית שלו לעתידו, מובן וגם פשוט, שמוכרח הדבר שילמוד בישיבה עוד איזה שנים. ובמשך שנים האלו, יהי משך זמן שיקדיש כל זמנו ללימודי קדש בלבד, מבלי כל תערובות. ובודאי למותר לבאר, שטועים אלו האומרים שהזמן שמקדישים ללימודי קדש אין לו שייכות להסתדרות בחיים, ואדרבה – אחד התנאים להסתדרות טובה הוא בריאות הנפש ומנוחת הנפש, ובתקופתנו זו אי אפשר הדבר כ"א ע"י יסוד ובסיס חזק תחת רגלי האדם, הם יסודי התורה והמצוות הניתנים מבורא העולם ומנהיגו.

ויהי רצון אשר לא לבד חייו הוא יכוון למטרה האמורה, אלא שישפיע גם על חבריו, וסביבתו בכלל, בכגון דא, וזכות הרבים מסייעתו.

בברכה

בשם כ"ק אדמו"ר שליטי"א
א. קווינט, מזכיר



בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ שמות, י"ח טבת הבעל"ט, הננו מוציאים לאור שיחות ש"פ שמות, ה'תשכ"ה – הנחה בלתי מוגה (תדפיס מתורת מנחם – התוועדויות כרך מב).

*

בתור הוספה – שני מכתבים (תדפיס מכרכי "אגרות-קודש – מילואים" מהשנים תרפ"ה-תשל"ה, שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה"ר שנוצה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

י"ב טבת, ה'תשע"א (ופרצה),
ששים שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר צוקללה"ה נבג"ח זי"ע
מאתיים וחמישים שנה להסתלקות-הילולא של כ"ק הבעש"ט ז"ל
ברוקלין, נ"י.

©

Published and Copyright 2010 by
LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610 • Fax. (206) 666-1770

E-mail: info@lahak.org • Internet: http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a registered trademark of Merkos L'inyonei Chinuch, Inc.

5771 • 2010

Printed in the United States of America

נדפס באדיבות דפוס
The PrintHouse

538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237
(718) 628-6700

נסדר והוכן לדפוס

על ידי חיים שאול בן חנה

בדפוס "ועד הנחות בלה"ק"

Tel. (718) 604-2610 Fax. (206) 666-1770

סדר ועימוד בתכנת "תג". הפצה בארצות-הברית: (718) 735-4585

וכפתגם חז"ל: מגילה ו, ריש ע"ב.

במכתבו שהציץ מפרק לה בחידושי משניות פרק כלל גדול, ובמה שמסיים אודות הקליפה הירוקה, כמדומני שהקליפה הירוקה אינה קשה.

ברכה לבשו"ט בכל האמור ולעלות בלימוד התורה הנגלה והנסתר מתוך הרחבה.

ב

בי"ה, כ' טבת תשי"ח
ברוקלין

האברך ברוך שי

שלום וברכה!

במענה למכתבו מי"א טבת, בו כותב אודות מצב נפשו וראשי פרקים מאשר עבר עליו, והאפשריות בהנוגע לסדר חייו בעתיד הקרוב.

והנה במ"ש אודות מצב רוחו, אף שמובנת התרשמותו מהשינויים שרואה בעצמו, אבל אין הוא יוצא מן הכלל בזה, כי הופעה רגילה היא בכלל, ובפרט בתוככי הנוער, ובגיל של תקופת המעבר מילדות לגדלות. ועצם הידיעה שתופעה האמורה רגילה היא אצל כו"כ, מוסיפה בעזר להלחם נגד הירידה. שהרי לא רק אפשרי הנצחון בזה, אלא שכבר בדוק ומנוסה הוא אצל רבים ורבים שעברו מצב רוח כהאמור, וברצונם החזק למעט הירידות ועד כליל – הצליחו, וגם למעלה מן המשוער מראש. וכשיתבונן בהביאורים שבזה הנמצאים בספר התניא, בודאי שתקל עליו המלחמה האמורה ופשיטא שלא יהי' כל מקום לנמיכת רוח או לנחיתות רוח, כפי שקורא לזה במכתבו, וכיו"ב.

כן במ"ש שכשמכיר אנשים מקרוב יותר ונוכח אשר אין תוכם כברם או אשר אינם צדיקים גמורים וכו' – מביא זה אותו לידי אכזבה וכו' – ע"פ האמור לעיל, גם בזה מובן, שאין כאן מקום לאכזבה, כלל, כיון, שבטבע – חלק מסוים של מין האדם הם בבחי' עולה ויורד. וכמו שביאר בתניא שזה הענין דלאום מלאום יאמץ. ובכל זה, הרי חלק הטוב שבאדם נצחי הוא (שהרי ע"ז מתקשרים במקור הטוב ועצם הטוב, הוא הקב"ה הנצחי ואין סופי),

פרק כלל גדול: מו, ד.

ב

מצילום האגרת.

שביאר בתניא: פ"ט ואילך.

לאום מלאום יאמץ: תולדות כה, כג ובפרש"י.

בס"ד. שיחת ש"פ שמות, כ"א טבת, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. כיון שיש כאן "פנים חדשות"¹ (נוסף על הענין ד"פנים חדשות" שישנו מצד ענינו של יום השבת עצמו²) – יש לבאר תחילה תוכן הענין של לימוד פירוש רש"י על התורה (כפי שהונהג בשבועות האחרונים). ובהקדמה – שישנם השואלים מהו ה"שטורעם" בנוגע ללימוד פירוש רש"י על התורה:

הרי פירוש רש"י אינו אלא ע"ד הפשט, וכמו בפירושו על הגמרא, שאינו כמו פירוש התוספות שיש בו פלפול בקושיות ותירוצים, סתירות ממקומות אחרים וכיו"ב, כי אם רק פירוש הפשט, ועאכ"כ בפירושו על החומש (ועד"ז על נ"ך), שבו נקל להבין הפירוש הפשוט (ללא פירוש רש"י) יותר מאשר בגמרא, כך, שזהו פירוש שמיועד לכאורה רק למתחילים, וא"כ, מהו החידוש המיוחד שבפירוש רש"י?

ב. ובכן:

היסוד לזה הוא – תקנת רבותינו נשיאינו הידועה³ ללמוד בכל יום חומש עם פירוש רש"י בפרשת השבוע, ביום ראשון, מהתחלת הפרשה עד שני, וכן בכל ימי השבוע, וכפי שהפליגו מאד במעלת פירוש רש"י על התורה⁴ (ועד"ז גם בנוגע לפירוש רש"י על הגמרא).

וע"פ הידוע⁵ שכל ענין בפנימיות התורה ישנו גם בנגלה דתורה ועד להלכה בפועל – הרי כן הוא גם בנוגע לתקנת רבותינו נשיאינו (ע"פ פנימיות התורה) אודות לימוד פירוש רש"י, שענין זה נמצא גם בנגלה דתורה עד להלכה בפועל.

ובהקדם ביאור הטעם שכל ענין בפנימיות התורה צ"ל גם בנגלה דתורה – שזהו מפני שנגלה דתורה ופנימיות התורה אינם שני דברים

(1) הכוונה ל"פגישה" של סטודנטים לשבת עם חב"ד בשכונת קראון-הייטס, שנערכה ע"י צעירי אגודת חב"ד.
(2) ראה כתובות ז, סע"ב ובתוס'. טושו"ע אה"ע סס"ב ס"ז-ח.
(3) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ז ע' ל (נעתק במעין הקדמה ל"היום יום"). ועוד.
(4) ראה סה"ש תרצ"ו ריש ע' 137. תרצ"ז ס"ע 197 (נעתק ב"היום יום" כט שבט).
(5) ראה גם לעיל ע' 17. ס"ע 34. וש"נ.

נפרדים ח"ו, אלא "תורה אחת".⁶ וכפי שרואים שיש כמה ענינים בנגלה דתורה שמתבארים רק ע"י פנימיות התורה.⁷

וענין זה מובן גם ממ"ש⁸ "זאת התורה אדם", שהתורה היא בדוגמת אדם שיש בו גוף ונשמה, והרי אצל בני"י ("אתם קרויין אדם") הגוף והנשמה אינם שני דברים נפרדים, והיינו, אע"פ שהגוף נתפס בחוש המישוש (נגלה), משא"כ הנשמה (נסתר), הרי קיומו של גוף בריא כדבעי הוא דוקא בהיותו מאוחד עם הנשמה שפועלת עליו כו', כך, שהגוף והנשמה הם מציאות אחת; ועד"ז בנוגע לתורה, שהנגלה והפנימיות שבה הם בדוגמת גוף ("גופי תורה") ונשמה ("נשמתא דאורייתא")¹⁰, שהם מציאות אחת — "תורה אחת" (אע"פ שפנימיות התורה היא למעלה מהשגה — נסתר — ביחס לנגלה דתורה).

והסיבה לכך שבתורה ובישראל הנגלה והפנימיות הם מציאות אחת — הרי זה בגלל שכן הוא אצל הקב"ה (כדאיתא בזהר"י שישאל אורייתא וקוב"ה כולא חד):

בהתחלת הלכות יסודי התורה [אשר כשם כן הם — שזהו היסוד (כפשוטו) של התורה, ובזה גופא הרי זה ההתחלה] כותב הרמב"ם שהקב"ה הוא "מצוי ראשון .. ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים .. לא נמצאו אלא מאמתת המצאו", וביחד עם זה, "הוא אינו (בגדר) מצוי"¹² ("מצוי לא במציאות"¹³), והיינו, שכפי שהקב"ה הוא מצד עצמו, שאינו בגדר מצוי, ובלשון הזהר"י:¹⁴ "סתימא דכל סתימין", הרי הוא נמשך ובא להיות "מצוי ראשון" שפועל את מציאותם של כל הנמצאים, כך, שישנם מציאות (נגלה) ובלתי מציאות (נסתר) ביחד.

וכיון שאצל הקב"ה הנגלה והנסתר הם ביחד, הרי זה נמשך גם בישראל, שהגוף והנשמה הם מציאות אחת, וגם בתורה, שהנגלה והפנימיות (גוף ונשמה) הם מציאות אחת.

ובנוגע לענינו:

החשיבות של פירוש רש"י שנתבארה בדברי רבותינו נשיאינו,

6) לשון הכתוב — בא יב, מט. ועוד.
7) ראה גם לעיל ע' 28 הערה 93. וש"נ.
8) חוקת יט, יד. וראה זהר ח"ב קיז, ריש וש"ס ע' נא ואילך. ועוד.
9) ע"ב. ח"ג כט, ב. ובכ"מ.
10) יבמות סא, רע"א. וש"נ.
11) ראה שם עג, א.
12) ראה תו"מ — הדרנים על הרמב"ם.
13) מו"נ ח"א פנ"ז.
14) ח"א קכג, א. ח"ב קמו, ב. קסה, ב.
10) זח"ג קנב, א.
ח"ג רפח, א. תקו"ז בהקדמה (ז, א). ועוד.

הוספה

א

ב"ה, יא' טבת תשי"ח
ברוקלין

הרה"ג הרה"ח אי"א נו"י
מוה' אברהם זוסיא שי

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מגי' טבת עם הפ"י המוסגר בו שיקרא בעת רצון על הציון הקי' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבגי"מ זי"ע, ויהי רצון שיבשר טוב בכל תוכנו ופשיטא אשר עניני הבריאות הוא לכל לראש, והרי נודעים דברי המורה הגדול רבנו הרמב"ם, היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא (הלכות דיעות רפ"ד).

ובמ"ש אודות מנהגנו נט"י לסעודה גי"פ (עין ג"כ ד"ה המזבח עץ גי' אמות, בספר המאמרים אידיש סעיף ב') שמסופר שהמקור בב"י יו"ד סי' סט' בשם הגהות אשרי, — ומקשה שהרי מפורש הדין בשו"ע רבנו הזקן סי' קסב' סעיף ו'.

ולדידי המדובר בשו"ע הוא כשאין שופכין רביעית כאחד משא"כ מנהגנו ליטול בשפע מלא חפנים מיא, כמובא בסדר נט"י לסעודה שבסידור, וביחד עם זה ליטול גי"פ,

ועי"פ הנ"ל מובן גי"כ אשר למרות שבסדר נט"י לסעודה מתאים בכוי"כ פרטים ובכ"ז לא הביא כלל ענין הנטילה גי"פ, אף שבשולחנו הטהור כותב בפשיטות שנוטלים על כל יד גי"פ.

ב) במ"ש בדבר רבנו הזקן בסידורו בהנוגע לאגוזים וכו' — ה"ה מסיים

א

מוה' אברהם זוסיא: זיסקינד, ברוקלין. אגרות נוספות אליו — אג"ק ח"כ אגרת ז'תרנ, ובהנסמן בהערות שם.
שמסופר: ראה תו"מ — רשימת היומן ס"ע שכו ואילך. וש"נ.
שבסידור: בתחלתו. וש"נ.
רבנו הזקן בסידורו: ב"הלכתא רבתא לשבתא".

והגע עצמך: אם אצל זקנו הי' תופס מקום אפילו דולר אחד בלבד, או גוי בעל תפקיד תחזוקה ("א דזשענעטאָר") — הרי עאכו"כ שאצלו יכול לתפוס מקום סכום של מליון דולר, או תפקיד ב"סענאַט" או ב"בית הלבן", "סענאַטאָר" עד ל"פרעזידענט".

וא"כ, מה חסר לו שיקחו אותו מהמשרד שלו וממליוני הדולרים, ויביאו אותו לארץ ישראל — הוא מעדיף להשאר כאן עם כל ה"מלוכה" שלו!

ובכן:

בודאי צריך להודות להקב"ה על כל הטוב כו',

וצריך להשתדל לנצל זאת עבור עניני יהדות וקדושה, ולדוגמא: לנצל את הכסף בשביל לתמוך בישיבות, או לנצל את תפקידו הממשלתי בשביל להנהיג ענין התפלה בבתי-ספר, וכיו"ב;

אבל, ביחד עם זה, צריך לדעת שנמצאים בגלות,

— כמו בגלות מצרים, שאף שירדו למצרים בדרך של כבוד, כמארז"ל⁸⁰ "ראוי הי' יעקב אבינו לירד למצרים בשלשלאות של ברזל (כדרך כל הגולים) אלא כו'", ובמצרים גופא הושיבו אותם "במיטב הארץ"⁸¹, הרי בכל זאת הי' זה מעמד ומצב של גלות —

וצריך להיות הרצון והחפץ לצאת מן הגלות אל הגאולה.

ו"כימי צאתך מארץ מצרים גו"⁸², אבל, לא באופן ד"ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם", וכמ"ש "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו"⁸³, אלא "בשובה ונחת תושעון"⁸⁴, בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.



מפורשת גם בנגלה תורה — כפי שמצינו בשו"ע¹⁵ בנוגע לחיוב דקריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, ש"הקורא . . ב' פעמים מקרא ובפעם ג' חוזר ולומד כל הפרשה עם פירוש רש"י . . הרי זה מועיל יותר מהתרגום שהוא מפרש יותר".

ג. ונוסף על גודל החשיבות שבלימוד פירוש רש"י כפשוטו, ע"ד הפשט — הרי ידוע פתגם רבינו הזקן⁴ שבפירוש רש"י על התורה יש גם "יינה של תורה", פנימיות התורה¹⁶, והיינו, שאף ש"יינה של תורה" הו"ע ששייך לחלק הסוד שבתורה, הרי זה מתגלה דוקא בפירוש רש"י ע"ד הפשט¹⁷.

ולהעיר, שענין זה — החשיבות שבדרך הפשט דוקא, ובאופן שבו דוקא מתגלים כל הענינים — מודגש במיוחד בזמן האחרון, בעקבתא דמשיחא (דלא כבזמנים שלפנ"ז שעיקר ההשתדלות היתה בדרך הפלפול כו').

ובהקדמה¹⁸ — שבזמן האחרון רואים את ההשתדלות למצוא בכל דבר את הכלל שמאחד את כל ריבוי הפרטים (ולא באופן שכל פרט הוא ענין בפני עצמו), ומזמן לזמן הולכים ומתמעטים גם הכללים, ועד שמגיעים לכלל אחד — "הוי' אחד ושמו אחד"¹⁹, וכהרמוז שבתוכת "אחד" שמורה על הביטול של הח' (ו' רגיעים וארץ) והד' (ד' רוחות העולם) אל הא' (אלופו של עולם)²⁰, באופן ש"אין עוד מלבדו"²¹.

וכן הוא גם בתורה — שכל הריבוי שבתורה, "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש"²², באופן ד"עלמות אין מספר"²³ אלו ההלכות שהן מימרות האמוראים²⁴, הרי זה נכלל ב"ששים המה מלכות"²³, אלו ששים מסכתות²⁵, ועד לכלל גדול יותר — כפי שכללות תושבע"פ נכללת בתורה שבכתב, כמארז"ל²⁶ "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא", ויתירה מזה — שכללות תושב"כ נכללת בעשרת הדברות, ועשה"ד גופא נכללים

(15) אדה"ז או"ח סרפ"ה ס"ב. וש"נ.
 (16) ועד שיש כמה ענינים כפירוש רש"י שאינם מובנים ע"פ נגלה, אלא דוקא ע"פ פנימיות התורה.
 (17) ראה גם שיחת ש"פ נח בתחלתה (תו"מ חמ"א ע' 192 ואילך).
 (18) ראה גם תו"מ חל"ו ע' 224. וש"נ.
 (19) זכרי' יד, ט.
 (20) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סס"א ס"ו.
 (21) ואתחנן ד, לה.
 (22) ראה מגילה יט, ב. ועוד. הנסמן בלקו"ש ח"ט ע' 252.
 (23) שה"ש ו, ח.
 (24) כ"ה בתו"א פרשתנו מט, ג. וראה שהש"ר עה"פ.
 (25) כ"ה בתו"א שם, ב. וראה שהש"ר שם.
 (26) ראה תענית ט, א ובפרש"י. תוס' ישנים יומא לח, א. זח"ג רכא, א. זו"ח קה, א.
 רש"נ.

(83) ישע"י נב, יב.

(84) שם ל, טו.

(80) שבת פט, ב (ובפרש"י).

(81) ויגש מז, ו.

(82) מיכה ז, טו.

בדיבור הראשון, והדיבור הראשון נכלל בתיבה הראשונה — "אנכי", ועד להמבואר בתורת הבעש"ט²⁷ שכל הענינים כלולים באות א' ד"אנכי" (שרומזת לאלופו של עולם).

ובעבודת האדם — שכל הענינים נכללים בענין הראשון שישנו אצל יהודי תיכף ומיד בהתחלת היום: "מודה אני לפניך כו",

והיינו, שגם כאשר הולך לעסוק בעניני העולם, חרישה וזריעה כו', שבהם עוסק גם אינו-יהודי להבדיל, אין זה בסתירה ח"ו ל"מודה אני לפניך", כי, סיבת התעסקותו בעניני העולם היא רק בגלל הציווי²⁸ "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה", כדאיתא במכילתא²⁹ שהעשי' עצמה היא "מצות עשה", וגם ההתעסקות בעניני העולם גופא היא באופן ש"מאמין בחי העולמים וזורע"³⁰,

— וכפי שרואים במוחש שגם כאשר זורע ויורד גשם וצומחת התבואה כו', הנה דוקא כאשר "ויברכהו ה'" אזי זוכה להצלחה מרובה באופן ש"וימצא .. מאה שערים", גם "בארץ ההיא .. בשנה ההיא", "שהארץ קשה והשנה קשה"³¹.

ועד"ז רואים גם בלימוד חכמת הטבע, שלפעמים, יכול אדם להתייגע ביותר בלימודה, ובסופו של דבר יאמרו לו שמסקנתו אינה נכונה, ולפעמים, כשיש לו סייעתא דשמיא (כיון שהתפלל על זה כו'), יכול להצליח ביגיעה פחותה במיעוט זמן, אף שזהו היפך ההנהגה שמצד הטבע, שנוגע בעיקר טיב כשרונות האדם, והזמן והיגיעה שמשקיע בדבר —

ומה גם שמציאות העולם גופא מגלה אלקות, כמ"ש "השמים מספרים כבוד א-ל גו"³², "כי אראה שמך גו"³³, והיינו, שאע"פ ש"עולם" הוא מלשון העלם³⁴, והוא מוגבל בחוקי הטבע, באופן שאין בו מקום לגילוי שלמעלה מן הטבע, מ"מ, כאשר מתבוננים היטב כו', אזי רואים אלקות במוחש (ובלבד שלא יתעקש לנצח בגלל מה שהונח אצלו בתחילה, ולא יחשוש מזה שהמסקנא האמיתית תחייב אותו לשנות את הנהגתו הקודמת כו').

(27) ראה בן פורת יוסף כג, ד. וראה גם סע"א. וראה גם ת"מ חל"ט ע' 443. וש"נ.

(28) פ' ראה טו, יח.

(31) תולדות כו, יב ובפרש"י.

(29) הובאה בדרשות ר' יהושע אבן שועב

(32) תהלים יט, ב.

(33) פ' וישב, ובס' מנחה בלולה. וראה לקו"ש

(34) שם ח, ד.

(34) ראה לקו"ת שלח לו, ד. ובכ"מ.

(79) אבות פ"א מ"ז.

ועפ"ז יש לבאר גם מ"ש (בפסוק שמביא רש"י) "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ כי אמרו כולנו מתים" — דלכאורה אינו מובן: למה התפעלו בני" מהמצריים שמיהרו לשלחם מן הארץ?! — אך הענין הוא, שהגילוי אלקות אצל המצריים (התגלות ידו החזקה של הקב"ה), פעל בדרך ממילא גם על בני"י, בראותם שהמצריים עצמם ממהרים לשלחם מן הארץ.

והסיבה לכך שענין זה נפעל תחילה אצל המצריים ועל ידם אצל בני"י — הרי זה לפי שכך נקבע ע"י הקב"ה בתורה: "כי ביד חזקה (מפני ידי החזקה שתחזק על מצרים) ישלחם (ועי"ז) וביד חזקה (על כרחם של ישראל) יגרשם מארצו".

טו. ומזה למדים הוראה לכאו"א מישראל:

מהאמור לעיל שכתוצאה מטענת משה אודות קושי הגלות, נשתלשל אצל בני"י התגברות הגלות עד שיצטרכו לגרשם מארץ מצרים על כרחם — יש ללמוד, שאל יאמר אדם: די בכך שהנני מקיים מצוות (מדאורייתא ומדרבנן ועד למנהגי ישראל) במעשה בפועל, ש"הוא העיקר"⁷⁹, ולמה לי להוסיף ולקיים מצוה בהידור — כי, כאשר הוא יסתפק בקיום המצוה במעשה בלבד, ללא הידור וחיות כו', הנה מזה יכול להשתלשל בדורות הבאים — אצל הנכדים כו' — שיהיו כאלו שיטענו שאין צורך ח"ו בקיום המצוות כלל!

ועד"ז יש ללמוד הוראה בנוגע לשלילת המעמד ומצב של יציאה מהגלות "על כרחם של ישראל":

ישנם כאלו שטוענים: מהו הצורך בענין הגאולה? — הוא חי במדינה דמוקרטית שבה מניחים לו ללמוד ולהתפלל באין מפריע, ויש לו כל מה שהוא צריך: "קאָמפיוטער" — יש לו ב"מנהטן"; תפוז משובח (אָ גוטן אָרענדזש") — יש לו ב"לאַס־אַנדזשעלעס"; ואפילו ישיבה — יש לו ב"ברוקלין"!!!

בשביל מה הוא צריך את "ארץ ישראל" — בה בשעה שבמדינה אחת בארצות-הברית, ב"טעקסעס" למשל, יכולים לקפל-לארוז ("אַיינפאַקן") כמה פעמים את כל השטח של ארץ ישראל!!!

ומה גם שבהיותו כאן (בארה"ב) יש ביכולתו להיות "סענאַטאָר", ואם הוא יליד ארה"ב — יש ביכולתו להיות אפילו "פרעזידענט"!

על התגברות קושי הגלות, הנה כתוצאה מזה ישתלשל התגברות ענין הגלות אצל בני, עד שיהי צורך לגרשם מארץ מצרים "על כרחם"!

אך אין הכוונה בזה (רק) לאמירת דברי תוכחה למשה — כי, דברי תוכחה למשה, מקומם בהתחלת פרשת וארא, שבה נאמר "וידבר אלקים אל משה", וכפירוש רש"י "דיבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה", באמרו, "חבל על דאבדין .. האבות .. לא הרהרו אחר מדותי, ואתה אמרת למה הרעותה"⁷⁵, ולא בסוף פרשתנו, שבה צריך לסיים בדבר טוב — אלא להשיב על הטענה "למה הרעותה גוי": הן אמת שאכן התגבר תוקף הגלות, אבל אעפ"כ, "עתה תראה אשר אעשה לפרעה", שסוכ"ס "ביד חזקה (מפני ידי החזקה שתחזק על פרעה) ישלחם",

ועד"ז בנוגע לבני, שאף שיהי התגברות הגלות כל כך עד ש"ביד חזקה (על כרחם של ישראל) יגרשם מארצו" (כפי שישתלשל אצל בני כתוצאה מקושיית משה "למה הרעותה", כנ"ל) — הנה בפועל יצאו בני ממצרים, ובאופן ש"לא יספיקו לעשות להם צידה לדרך", ואעפ"כ יצאו מתוך אמונה בהקב"ה.

כלומר: כוונת רש"י אינה להדגיש את מהירות הזמן שבה גורשו ישראל ממצרים על כרחם — דא"כ, הי צריך להביא מ"ש "וישא העם את בצקו טרם יחמץ" (כנ"ל סי"ג) — אלא אדרבה, להדגיש את שבחן של ישראל, שלמרות שהי צורך לגרשם ממצרים "על כרחם", מ"מ, יצאו ממצרים מתוך אמונה בהקב"ה שבאה לידי ביטוי בכך ש"גם צדה לא עשו להם"⁷⁶, כפירוש רש"י: "מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה, אלא האמינו והלכו", ועז"נ "זכרתי לך חסד נעורייך .. לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה".

וטעם הדבר — כי, גם כאשר בני נמצאים במעמד ומצב שצריכים לגרשם ממצרים "על כרחם", הרי הפנימיות שלהם היא כדבעי למהוי, ולכן, כאשר לוחצים קצת את היצה"ר ("מ'גיט דעם יצה"ר אַ קוועטש"), אזי מתגלה הפנימיות כו"⁷⁸.

וזהו תוכן מענה הקב"ה למשה: "עתה תראה וגו'" — שבסופו של דבר תהי שבירת קליפת מצרים, ע"י התגלות ידו החזקה של הקב"ה שתחזק על מצרים, ובדרך ממילא יפעל הדבר גם על בני כו'.

(75) פרש"י וארא ו, ט.

(76) בא יב, לט.

(77) ירמ"ב, ב — הובא בפרש"י שם.

(78) ראה גם רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.

ובהתאם לכך, הנה גם בלימוד התורה מודגש בזמן האחרון שדוקא בחלק הפשט מתגלים ענינים נעלים השייכים לחלק הסוד כו"³⁵.

* * *

ד. ע"פ האמור לעיל יש לבאר גם ענין בחסידות:

ידוע מאמר הבעש"ט³⁶ שהפשיטות של יהודי פשוט "לוקחת" את הפשיטות שלמעלה.

ולכאורה מתעוררת "אַ קלאַץ קושיא" — וכמדובר כמ"פ שדוקא על "קלאַץ-קשיות" לא מתעכבים:

למה לא אומרים להיפך — שהשלימות של לומד תורה ומקיים מצוות בהידור "לוקחת" את השלימות שלמעלה, כמאמר³⁷ "אנת הוא שלימו דכולהו"?!?

ומה גם שלכאורה מתאים להדגיש את ענין השלימות יותר מאשר את ענין הפשיטות, כיון שהפשיטות שלמעלה היא ביחד עם השלימות של כל ריבוי המעלות כו'.

אך הענין הוא — שענין ה"שלימות" הוא מצד בחי האורות וגילויים, ששם תופס מקום ענין המעלה דוקא ושלימת החסרון כו'; ואילו ענין ה"פשיטות" מגיע בבחי שלמעלה מאורות וגילויים, ששם לא תופס מקום כל הגדר של מעלה או חסרון כו', ועד שגם התואר "פשיטות" הוא רק בגלל שאי אפשר למצוא לשון מתאים יותר לבטא את הענין.

[ועד"ד המבואר בחסידות³⁸ בנוגע לתואר "אין סוף" (שפירשו שאין בו שום הגבלה, "בלי גבול") על עצמותו ית' — שאין הכוונה לשלול את ענין הגבול דוקא, אלא לשלול גם את הענין דבלי גבול, ומה שנקרא "אין סוף" (שפירשו בלי גבול), הרי זה מפני שאי אפשר למצוא לשון מתאים יותר].

וזהו גם הכוונה בהפשיטות של יהודי פשוט — שאינו מחפש ענינים של אורות וגילויים, כמו הצדיק, שכללות עבודתו קשורה עם אורות וגילויים, אלא רוצה רק למלא רצון קונו. ולדוגמא: בלימוד התורה — אינו מחפש אורות וגילויים, כולל גם להבין את העומק שבדברי אביי ורבא כו', אלא לימודו הוא רק מצד מצוות תלמוד תורה; ועד"ז בקיום

(35) חסר הסיום (המו"ל).

(37) תקו"ז בהקדמה (יז, ריש ע"ב).

(38) ראה המשך תרס"ו ריש ע' קסח.

(36) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט)

בהוספות סקנ"ה ואילך. וש"נ.

המצוות, שההידור במצוה הוא לא בשביל האורות והגילויים, כי אם למלא רצון קונו. וכאשר עבודתו היא באופן כזה, אזי בדרך ממילא יש לו גם האורות והגילויים, שמשיג את העומק שבדברי אביי ורבא, ועד"ז בנוגע לתפלה וצדקה כו'. וזוהי המעלה בענין הפשיטות, שע"ז מגיעים בהפשיטות שלמעלה.

ה. ועפ"ז יש לבאר מ"ש בתניא³⁹ בנוגע לחילוקי הדרגות בהשגת התורה — "כפי יכולת השגתו ושרש נפשו למעלה":

בשלמא "כפי יכולת השגתו" — אתי שפיר; אבל בנוגע "לשרש נפשו למעלה" — אינו מובן: הרי שרש נפשו למעלה הוא בלי הגבלות כו', ואיך יתכן שכאשר הנשמה נמצאת למטה בהתלבשות בגוף, יוכל להיות לימוד התורה כפי השגת שרש נפשו למעלה?!

אך הענין הוא, שכאשר לימוד התורה הוא לא מצד האורות והגילויים כו', אלא מצד הפשיטות, כדי למלא רצון העליון — אזי הלימוד הוא כפי "שרש נפשו למעלה".

ו. וע"פ משנ"ת בנוגע למעלת הפשיטות — מוכנת גם המעלה המיוחדת שבפירוש רש"י על התורה, להיותו "פשוטו של מקרא",

— בודאי אין הכוונה לבטל ח"ו שאר הפירושים, פירוש הרמב"ן וכיו"ב, אלא להדגיש שבפירוש רש"י יש מעלת הפשיטות —

ובמילא נכללים בפירוש רש"י כל הענינים, כולל גם "יינה של תורה".

ומובן, שלימוד פירוש רש"י צריך להיות באופן של חידוש, והיינו, שכאשר חוזרים ולומדים פרשת השבוע עם פירוש רש"י בכל שנה, אזי מתחדשים בפירוש רש"י ענינים חדשים, ובודאי שבאופן כזה ה' לימוד פירוש רש"י אצל רבינו הזקן, שתיקן שילמדו בכל יום חומש עם פירוש רש"י.

וכמו שכללות הענין דלימוד התורה צריך להיות באופן של חידוש, וכפי שמצינו בדרושי חסידות⁴⁰ בנוגע למשה רבינו, שיושב בג"ע יותר מג' אלפים שנה ועוסק בתורה, ובודאי הרי זה באופן שניתוסף בלימודו יותר ויותר כו', וזאת — למרות שמתן-תורה הו"ע חד-פעמי, וכידוע

(39) רפ"ד. (40) ראה תו"מ סה"מ אייר ע' רכה. וש"נ.

המהירות ביציאה ממצרים (שזהו תוכן הפסוק שמביא רש"י: "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם") יותר מאשר מה שלא הספיקו לעשות להם צידה, כי, כשיוצאים למדבר, מקום שבו "אין לחם ואין מים"⁶⁸, וצריך להכין צידה עבור כל בני"י, ששים ריבוא הגברים, לבד מנשים וטף (וגם צריך להכין מזון עבור ריבוי המקנה כו'), הרי זה דבר שדורש ריבוי זמן; ואילו מה שלא הספיק בצקם להחמיץ הרי זה רק כדי הילוך מיל⁶⁹ — "ח רגעים, או כ"ד רגעים"⁷⁰, ובכל אופן הרי זה במהירות גדולה יותר מאשר שיעור הזמן של הכנת צידה לדרך?!

וביותר יוקשה — שענין זה נתפרש בהמשך הפסוק "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם": "וישא" העם את בצקו טרם יחמץ"!

ב) בפסוק זה משיב הקב"ה על טענת משה "למה הרעותה לעם הזה גו' ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך"⁷², ועל זה משיב הקב"ה: "עתה תראה אשר אעשה לפרעה כי ביד חזקה וגו'".

אך לדברי רש"י ש"ביד חזקה יגרשם מארצו" פירושו "על כרחם של ישראל" — אינו מובן: כיצד השיב הקב"ה על טענת משה "למה הרעותה גו'", באמרו ש"ביד חזקה יגרשם מארצו" — דלכאורה, הרי אדרבה: משה רבינו בא בטענה להקב"ה ש"מאז באתי אל פרעה לדבר בשמך" אודות הגאולה, "הרע לעם הזה", היינו, שנתגבר תוקף הגלות ונעשה קשה יותר לצאת מהגלות⁷³; ועל זה אומר לו הקב"ה שהיציאה מן הגלות תהי' קשה עוד יותר, עד כדי כך, שיצטרכו לגרש את בני"י ממצרים "על כרחם"?!:

ג) סיום הפרשה, ש"ביד חזקה יגרשם מארצו", "על כרחם של ישראל" — אינו מתאים לכאורה עם הכלל⁷⁴ שיש לסיים בדבר טוב?

יד. ויש לומר הביאור בזה:

בתוכן מענה הקב"ה למשה, נכלל גם — שבגלל שאצלו יש קושיא

(68) חוקת כא, ה.
(69) ראה שו"ע אדה"ז אר"ח סתנ"ט ס"ט. למצרים — "ערות הארץ", שאסור אפילו להתפלל בה (ראה פרש"י וארא ט, כט. בא יב, א) — ולגאול משם את בני"י?!

(70) ראה שם ס"י. וש"נ.
(71) בא שם, לד.
(72) פרשתנו ה, כב-כג.
(73) ברשימה נוספת: איך יוכל הקב"ה לירד למצרים — "ערות הארץ", שאסור אפילו להתפלל בה (ראה פרש"י וארא ט, כט. בא יב, א) — ולגאול משם את בני"י?!

(74) ראה פרש"י סוף איכה. ועוד.

שמנאן בחייהן בשמותן, חזר ומנאן במיתתן, להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם, שנאמר⁶³ המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא" — שקאי (לא על הזכרת המספר דשבעים נפש, שבא בתור הקדמה להדגיש את החידוש שמספר מועט כזה — "פרו וישרצו גו' ותמלא הארץ אותם"⁶⁴, אלא) על הזכרת השבטים בשמותם וגם במנינם — "איש וביתו"⁶² של כל י"ב השבטים, שזהו לפי "שנמשלו לכוכבים", שחיבתם מתבטאת בשני ענינים: מנין — שמורה על הנקודה המשותפת שבהם, ושמות — שמורה על ענינו הפרטי של כל אחד. ועד"ז בבני": החיבה שמצד נקודת היהדות ששוה בכולם, והחיבה שמצד המעלה המיוחדת שבכל אחד מישראל⁶⁵ — הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש ח"ו בתחלתו.

* * *

יב. מאמר (כעין שיחה) ד"ה ואלה שמות בני ישראל גו'.

* * *

יג. בנוגע לפירוש רש"י בסיום הפרשה — הנה מפני קוצר הזמן יש להזכיר רק נקודת הדברים:

על הפסוק "כי ביד חזקה ישלחם וביד חזקה יגרשם מארצו", מפרש רש"י: "כי ביד חזקה ישלחם — מפני ידי החזקה שתחזק עליו ישלחם, וביד חזקה יגרשם מארצו — על כרחם של ישראל יגרשם, ולא יספיקו לעשות להם צידה, וכן הוא אומר⁶⁶ ותחזק מצרים על העם למחר לשלחם וגו'".

והפירוש הפשוט בזה⁶⁷ — דכיון שבפסוק נאמר "ביד חזקה" ב' פעמים, עכצ"ל, שיש כאן ב' ענינים, ולכן מפרש רש"י ש"ביד חזקה ישלחם" קאי על היד החזקה של הקב"ה שתחזק על פרעה, ומ"ש "וביד חזקה יגרשם מארצו" קאי על היד החזקה של פרעה שתחזק על ישראל לשלחם על כרחם כו'.

אך צריך להבין:

א) מדוע מביא רש"י ש"לא יספיקו לעשות להם צידה" — לכאורה ה' לו להביא מה שלא הספיק בצקם להחמיץ, שענין זה מורה על גודל

הפתגם⁴¹ שלא יהי' מתן-תורה עוד הפעם ח"ו, כי כל הענינים נכללו ב"אנכי" (כנ"ל ס"ג)³⁵.

* * *

ז. האמור לעיל בנוגע לענין הפשיטות והאחדות כו' כפי שהוא בכללות התורה — מתבטא בפרטיות (כידוע שהתורה כללות ופרטות נאמרה⁴²) גם בענין השבת, כי, מחד גיסא, ענינו של יום השבת הוא בתכלית העילוי ללא שייכות לעניני חול, וביחד עם זה, כולל יום השבת את כל ימי השבוע ומשפיע בהם, כמוכן מדברי הרמב"ן⁴³ שזהו תוכן אמירת "היום יום ראשון בשבת", ועד"ז בכל ימי השבוע.

ובנוגע ליום השבת גופא, ישנו פתגם פשוט שכולל את כל ענין השבת — שזהו סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁴ אודות בתו הצעירה (שנהרגה על קידוש השם, וביום הש"ק זה הוא יום הולדתה), שפעם אמר לה זקנה, כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, בנוגע ליום השבת, שצריכים לעשות את כל הענינים לשם שבת, כולל גם ענין השינה, שצריך להיות לשם שבת, והשיבה, שיש ביכלתה לעשות כל הענינים לשם שבת, מלבד ענין השינה לשם שבת, שאינה יכולה להתחייב ("זיך אונטערנעמען") על כך...

ומובן, שאין זה סיפור סתם⁴⁵ אודות דו-שיח בין סבא לנכדתו — שהרי מדובר אודות כ"ק אדנ"ע, נשיא בישראל, נשמה כללית, שכללות הנהגתו היתה באופן ד"בכלל דרכיך דעהו"⁴⁶, אפילו בימות החול, ועאכו"כ ביום הש"ק, ובפרט שבאותו מעמד דיבר כ"ק אדנ"ע אודות גודל הזהירות שצ"ל ביום השבת בנוגע לענין הדיבור כו', כך, שהדברים שאמר לנכדתו הם לימוד והוראה, וגם הוראה לרבים (בהתאם לכך שענינו של נשיא ישראל הוא לדאוג לטובתם של ישראל, וכמוכן גם מזה שכ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר זאת) — שגם ענין השינה צריך להיות לשם שבת.

ח. והענין בזה:

ענין השינה כפי שהוא מצד עצמו — הרי זה הענין היותר תחתון באדם, כמו ג' הדברים שבהם שוה אדם לבהמה⁴⁷, וכפי שנראה במוחש שבעת השינה הראש והרגל הם שוים⁴⁸, כמו בבהמה.

(63) ישע"י מ, כו.

(64) שם, ז.

(65) ראה גם תו"מ ח"מ בתחלתו. וש"נ. ועוד.

(66) בא יב, לג.

(67) ראה גם פ"י הרא"ם והגו"א כאן.

(68) ראה גם תו"מ ח"ג ס"ע 6 ואילך. וש"נ.

(41) ראה גם תו"מ ח"מ ר"ש ע' 102. וש"נ.

(42) ראה גם לעיל ע' 51. וש"נ.

(43) משלי ג, ו.

(44) יתרו כ, ח.

(45) ראה גם תו"מ ח"מ ר"ש ע' 38. וש"נ.

(46) חגיגה טז, א.

(47) ראה גם תו"מ ח"מ ר"ש ע' 292. וש"נ.

(48) ראה גם תו"מ ח"מ ר"ש ע' 292. וש"נ.

ואעפ"כ, צריך אדם להיות בעה"ב על עצמו גם בעת השינה, שהרי "אדם מועד לעולם כו' בין ער בין ישן"⁴⁹, ולא כמו בבהמה, שבהיותה ערה, יודעת לשמור על עצמה שלא להכנס לאש (כפי שמצינו שבהמה שנכנסת לאש נחשבת אינה נורמלית⁵⁰), וכיו"ב, אבל אין זה שייך בעת השינה.

ויתירה מזה — שמצינו שבעת השינה עולה הנשמה למעלה ושואבת לה חיים כו'⁵¹, ועד שלפעמים הנה דוקא בעת השינה, כשהנשמה עולה למעלה, מתגלים לו חידושי תורה בענינים שנסתפק בהם במשך היום⁵².

אמנם, בשביל זה יש צורך בעבודה ויגיעה במשך היום, קודם השינה, כולל גם עבודה ויגיעה בנוגע לענין השינה גופא [וכמו בענין "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת"⁵³, שלא די בטירחא בערב שבת בשביל ערב שבת עצמו, אלא יש צורך בטירחא עבור יום השבת] — שהשינה תהי' באופן המתאים ליהודי ("אויף אַ אידישן אופן").

ועד"ז מובן גם בנוגע לשינה דשבת — שע"י הקדמת העבודה המתאימה יכולה גם השינה להיות לשם שבת.

ט. ויש להוסיף ולבאר מה שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר גם אודות המענה של בתו, שאינה יכולה להתחייב שגם השינה תהי' לשם שבת, דלכאורה, מה זה נוגע לנו?

והביאור בזה:

איתא במשנה במסכת עדיות⁵⁴: "למה מזכירים דברי היחיד בין המרובין, לבטלן, שאם יאמר האדם כך אני מקובל, יאמרו לו, כדברי איש פלוני שמעת" (ונדחו דבריו).

ועד"ז בנדו"ד:

כאשר יבוא יהודי הדר באמריקא ויטען שלא שייך שתהי' השינה לשם שבת — יאמרו לו, שכבר נאמרה בליובאוויטש סברא זו ע"י בתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, ואעפ"כ, תבע ממנה כ"ק אדנ"ע — עוד בהיותה קודם בת-מצוה — שגם השינה צריכה להיות לשם שבת!

י. ויש להוסיף בזה:

עצם העובדה שנשאלת השאלה: כיצד יכול להיות ענין השינה לשם שבת — ונוסף על השאלה, באה גם הטענה על כך שלא מסבירים זאת ע"פ שכל, וגם לא מעוררים על זה כו', ובמילא דואג הוא כיצד יוכל לקיים זאת — הרי זה פועל שמסייעים לו שיוכל להביא את הדבר אל הפועל.

ועד"מ"ש בפרשת השבוע⁵⁵ "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים" — דלכאורה אינו מובן: מהו הצורך בענין האנחה, וכי לולי זאת "השופט" כל הארץ לא יעשה משפט"?! — אך הענין הוא, שדוקא ע"י האנחה מעוררים ופועלים זאת, וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר⁵⁷: "אַ אידישער קרעכץ איז תשובה עילאה". ועד"ז בנדו"ד, בנוגע לצדיקים ש"דומין לבוראם"⁵⁸ — שע"י השאלה והטענה כיצד שייך שהשינה שלו תהי' לשם שבת, הרי הוא פועל שמסייעים לו כו'.

וכן הוא בנוגע לכללות ענין הגלות — שעז"נ⁵⁹ "אני ישנה בגלותא", ויש נסיונות וכו' — שע"י ה"אנחה" ("קרעכץ") על קושי הגלות כו', פועלים את הגאולה, כמו ביצי"מ, שכאשר "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו", אזי "ותעל שועתם אל האלקים".

והיינו, שלמרות גודל התענוג שיש להקב"ה בזמן הגלות מעבודת בני"ש שעומדים בנסיונות כו', עד כדי כך, שבגלל זה אינו רוצה להביא את הגאולה⁶⁰ — הנה כאשר מגיעה אנחה של יהודי שבאה מפשיטות הנשמה, אזי מוותרים על התענוג דלמעלה⁶¹, ומוציאים את בני"ש מן הגלות אל הגאולה, למטה מעשרה טפחים.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה להאורחים מה"פגישה" שיאמרו לחיים].

* * *

יא. לאחר כל ההקדמה הנ"ל — מגיעים סוכ"ס לבאר פירוש רש"י בפרשת השבוע:

הביאור בפרש"י על הפסוק⁶² "ואלה שמות בני ישראל", "אע"פ

(55) ב, כג. (60) ראה סה"מ תרצ"א ע' רנט. וש"נ.
 (56) וירא יח, כה. (61) כ"ק אדמו"ר שליט"א האריך בענין זה, באמרו — מתוך כפי: מה רוצים למעלה; רוצים שבני"ש יקיימו תומ"צ — שיוציאו תקנא (נעתק ב"היום יום" ג תמוז).
 (57) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ג ס"ע. אותם מן הגלות כו'.
 (58) ב"ר פס"ז, ת. רות רבה פ"ד, ג. ועוד. (62) ריש פרשתנו.
 (59) זח"ג צה, א.

(49) ב"ק כו, סע"א (במשנה). וראה המשך ובסמ"ע שם.
 (50) פער"ב ח"א ע' צא. (51) ב"ר פי"ד, ט.
 (52) ראה ב"ק סא, ב (במשנה) ובפרש"י. (53) ע"ד ג, סע"א.
 (53) פירוש (ה'). שם כב, ריש ע"ב ובתוד"ה והי'. (54) פ"א מ"ו.
 שו"ע הו"מ רשפ"ג ובסמ"ע שם. סוסי"ח